

З часоў Пятра Вялікага

Што ўяўляе сучасны чалавек, калі чуе слова «каляндар»? Хутчэй за ўсё, насценны, кішэнны альбо садаводчы, у тэлефоне або камп'ютары. Але так было не заўсёды.

Паспрабуем перамясціцца на 300 гадоў таму: у XVIII стагоддзі ў Расіі з'явіліся свецкія календары, якія карысталіся вялікай папулярнасцю, пачынаючы з так званага «Брюсова календара» (1709 год). Сваю назву календар атрымаў ад імя генерала Якава Вілімовіча Бруса. У юнацтве адзін з пацешных Пятра, а потым заўсёды спадарожнік цара ў паходах і некаторых падарожжах Брус лічыўся адным з самых адукаваных папличнікаў Пятра I. Перакладчык, аўтар некалькіх навуковых трактатаў, Якаў Вілімавіч адыграў прыкметную ролю ў кніжнай справе Пятроўскага часу. Пад непасрэдным наглядом Бруса друкавалася шмат падручнікаў, якія прызначаліся для матэматыка-навігацыйнай школы, заснаванай Пятром. Надрукаваны ім календар выклікаў вялікую цікавасць, бо ўтрымліваў мноства карысных і забаўляльных звестак, у тым ліку па астраноміі.

Выданні кшталту «Брусава календара» аказаліся вельмі запатрабаванымі. Яны былі своеасаблівым «інфармацыйным» выданнем, іх можна разглядаць як разнавіднасць перыядычных выданняў. У календары Пятроўскага часу, як правіла, змяшчаліся розныя звесткі: кароткая храналогія падзей, назвы планет і знакі задыяку; у кожным месяцы прапаноўваліся святыя тэксты для чытання і даты царкоўных святаў; фазы месяца, прадказанні надвор'я; друкаваліся парады народнай медыцыны: напрыклад, быў пазначаны час, калі лепш «пускаць кроў». У пытанні пра «кровапусканне» календары займалі перадавую пазіцыю, бо змагаліся з забабонамі, што пускаць кроў і прымаць лекі трэба ў вызначаныя дні месяца, якія спрыяюць гэтым аперацыям. У процівагу гэтаму пункту гледжання календары сцвярджалі, што рабіць кровапусканне і прымаць лекі трэба тады, калі ў гэтым ёсць патрэба. Асабліва ўвага ў календары надавалася «Прогностикону», у дадзеным раздзеле друкаваліся «прадказанні» пра падзеі, якія маюць адбыцца ў календарным годзе.

У фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі захоўваецца адно з такіх выданняў — «Календарь или месяцеслов на лето от рождения Господа нашего Иисуса Христа, 1722». Выдадзены 15 снежня 1721 года ў Санкт-Пецярбургу. У скураным пераплёце зялёнага колеру з залатым ціценнем. На тытульным лісце гравюра — віньетка з выявай Нявы і Петрапаўлаўскай крэпасці.

На першых старонках календара змешчаны скарачэнні і знакі, грэчаскія і рымскія назвы планет і багоў, назвы знакаў задыяку і адпаведны ім месяц. Таксама надрукаваныя звесткі пра тое, якім лічыцца год ад той ці іншай падзеі: напрыклад, 1722 год ад нараджэння Хрыстова з'яўляецца 7230-м годам ад стварэння свету,

4988-м ад Ноева патапу, 7-м годам ад нараджэння ўнука Пятра Вялікага, 282-м годам ад пачатку кнігадрукавання, 342-м ад вынаходніцтва пораху.

Яшчэ адна асаблівасць тагачасных календароў — наяўнасць асобных старонак з прастаўленымі датамі месяца і пустымі палямі, дзе ўладальнік рабіў запісы, — вёў своеасаблівы дзённік: апісанне фактаў асабістага жыцця, гаспадарчыя нататкі, згадкі пра падзеі грамадскага жыцця. Асаблівую каштоўнасць календару з фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа надаюць запісы, зробленыя былым уладальнікам Міхаілам Іванавічам Спіцыным (яго імя запісана ў пачатку выдання).

Запісы ў месячаслове пададзеныя на так званых «нотатных» лістах і размешчаны насупраць прастаўленых дат месяца, а паколькі календар вёўся не адзін год і нават не адно дзесяцігоддзе, то ў кожным запісе прастаўлены год, адпаведны апісанай падзеі. Для запісаў у месячаслове адведзена па дзве старонкі на месяц, на кожнай з якіх прастаўлены ўсе даты месяца.

У календары маюцца шматлікія запісы на кожны месяц, некаторыя з іх тычацца важных падзей сям'і Спіцыных: аб прыняцці праваслаўнай веры (29 сакавіка «1852 г. Анна Карл. Спицына приняла православ. веру»); пра даты нараджэння і смерці членаў сям'і (3 траўня «сего числа 1827 г. въ 2 часа пополудни родилась Елена Михайловна Спицына...», (13 жніўня «1845. Умеръ любезный сынъ Алексей въ 10 часовъ утром»); пра знамянальныя падзеі (16 жніўня «сего числа 1824 г. получилъ Орден Св. Анны 3 степени»).

Уладальнік таксама зафіксаваў значныя гістарычныя падзеі, у прыватнасці, паўстанне «дзекабрыстаў» (14 снежня «было большое въ С.П. [...]іе и стреляли въ бунтовщиковъ изъ Пушекъ Картечью. 1825 г.») Згадвае М. І. Спіцын і пра з'явы надвор'я (7 лістапада «было большое наводнение въ Стпетербурге въ 1824 г.») і інш.

Надрукаваны ў першай чвэрці XVIII стагоддзя, календар заставаўся запатрабаваным нават у XIX стагоддзі. Сёння ён з'яўляецца кніжным помнікам пятроўскага часу. Запісы пра жыццё і інтарэсы былога ўладальніка да гэтага часу прыцягваюць чытачоў.

Валерыя НАВУМЕНКА

